PAPER V

अधिकतम अंक 100

खण्डः - 'क' (अपठित-अवबोधनम्) **(10)**

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत -

अस्मिन् संसारे सर्वे प्राणिनः सुखम् इच्छन्ति किन्तु इच्छामात्रेण परिश्रमं विना सुखं शान्तिं च नैव लभन्ते। परिश्रमेण मानवः धनं विद्यां यशः सर्वमेव लब्धुं शक्नोति। परिश्रमेणैव निर्धनाः जनाः सम्पन्नाः भवन्ति। वनराजः सिंहः यदि परिश्रमं न कुर्यात् तदा तस्य क्षुधा नैव शान्ता भवति। महाकविः कालिदासः, आदिकविः वाल्मीकिः महर्षिः व्यासश्च परिश्रमेण एव कीर्तिम् अलभन्त। अतः परिश्रमः एव कल्याणस्य मार्गः, शान्तेः मूलम्, उन्नतेः आधारः, सुखस्य सोपानम्, आत्मिक-सन्तुष्टेः च साधनमस्ति।

I. एकपदेन उत्तरत - ½×4=2

(i) सर्वे प्राणिनः किम् इच्छन्ति?

(ii) कं विना सुखं न लभन्ते?

(iii) परिश्रमेण निर्धनाः कीदृशाः भवन्ति?

(iv) कल्याणस्य मार्गः कः अस्ति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - 1×2=2

(i) परिश्रमेण मानवः किं प्राप्तुं शक्नोति?

(ii) परिश्रमेण एव के कीर्तिम् अलभन्त?

III. गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत। 2×1=2

IV. निर्देशानुसारम् उत्तरत - 1×4=4

(क) 'सम्पन्नाः' इति पदस्य किं विलोमपदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?

(ख) 'इच्छन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(ग) 'निर्धनाः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किं प्रयुक्तम्?

(घ) 'उद्यमः' इति पदस्य पर्यायपदं गद्यांशे किम् प्रयुक्तम्?

https://www.evidyarthi.in

खण्डः - 'ख' (रचनात्मक-कार्यम्) (10)

2. स्वविद्यालयस्य वार्षिकोत्सवं वर्णयन्तः मित्रं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत, पत्रं च उत्तरपुस्तिकायां लिखत। ½×10=5

दिल्लीतः

दिनाङ्कः ....

प्रिय मित्र (1) ....

सप्रेम (2) ....

अत्र सर्वं कुशलं वर्तते। तत्रापि कुशलं भवेत्। भवतः पत्रं प्राप्तम्। (3) .... अस्माकं विद्यालये वार्षिकोत्सवः अभवत्। अतः अहं स्वविद्यालयस्य (4) .... वर्णयामि। एकमासपूर्वमेव (5) .... सर्वे अध्यापकाः (6) .... च कार्येषु व्यस्तताः आसन्। शिक्षानिदेशकः कार्यक्रमस्य (7) .... आसीत्। सः (8) .... प्राशंसत् योग्येभ्यः छात्रेभ्यः च (9) .... अयच्छत्। पितृभ्याम् नमः।

भवतः (10) ....

क ख ग

मञ्जूषा :

मित्रम्, नमस्ते, कार्यक्रमम्, छात्राः, विद्यालयस्य, अध्यक्षः, पारितोषिकान्, वार्षिकोत्सवम्, गतसप्ताहे, सोमेश

3. अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन पञ्च वाक्यानि लिखत। 1×5=5

मञ्जूषा :

अवकरं, अवकरपात्रे, मार्जरी, कर्तव्यम्, पर्यावरणं, ग्रामस्य, कर्गदपत्राणि, क्षिपन्ति, वृक्षाः, सर्वेषाम्, स्वच्छता, स्वास्थ्याय

https://www.evidyarthi.in

खण्डः - 'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्) (40)

4. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा पूर्णं वाक्यं लिखत - 1×4=4

(क) छात्राः पुस्तकालयं गच्छन्ति।

(ख) 'आचारः परमो धर्मः' इति+उक्त्वा सः विद्वान् अगच्छत्।

(ग) सज्जनाः सदैव सत्यस्य मार्गम् अनुसरन्ति।

(घ) कक्षायाम् अद्य संस्कृतविषये एका प्रश्न+उत्तरी आयोजिता।

5. कोष्ठकेषु प्रदत्तशब्दानाम् उचितरूपेण वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णं वाक्यं लिखत - 1×5=5

(क) आपत्काले .... एव कार्यं कर्त्तव्यम्। (मति)

(ख) जनाः तं .... नमन्ति। (साधु)

(ग) शिशुः .... अङ्के उपविशति। (मातृ)

(घ) सभायां बहवः .... सन्ति। (विद्वस्)

(ङ) अहं .... शिलायां स्थास्यामि। (तत्)

6. अङ्कानां स्थाने उचितं सङ्ख्यावाचकं संस्कृतपदं प्रयुज्य पूर्णं वाक्यं लिखत - 1×4=4

(क) मम .... नासिका अस्ति। (1)

(ख) कक्षायां .... छात्राः पठन्ति। (52)

(ग) प्रतियोगितायां .... बालकाः भागं गृहीतवन्तः। (75)

(घ) अर्धवार्षिकपरीक्षायाम् अहं संस्कृतविषये .... अङ्कान् प्राप्तवान्। (98)

7. मञ्जूषातः उचितम् अव्ययपदं चित्वा वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत पूर्णं च वाक्यं लिखत- 1×5=5

(क) .... पाठं पठ।

(ख) स्वकार्यात् .... प्रमदः।

(ग) गुणवान् जनः .... गुणस्य महत्त्वं जानाति।

(घ) वृक्षस्य .... पथिकः विश्रामं करोति।

(ङ) ईश्वरः .... अस्ति।

मञ्जूषा - | नीचैः, अधुना, सर्वत्र, मा, एव |

8. रेखाङ्कितपदेषु उपसर्गं पृथक् कृत्वा संयोज्य वा लिखत - 1×4=4

(क) सुखानि दुःखानि च क्रमानुसारेण आगच्छन्ति गच्छन्ति वा।

(ख) सज्जनाः सदैव जनान् उपकुर्वन्ति।

(ग) उत्तमाः जनाः अङ्गीकृतं कार्यं कदापि न परि+त्यजन्ति।

(घ) कालिदासेन सप्तग्रन्थाः वि+रचिताः।

https://www.evidyarthi.in

9. रेखाङ्कितपदेषु प्रयुक्तां विभक्तिं तत्कारणं च लिखत – 1×5=5

(क) उद्यानं परितः वृक्षाः सन्ति।

(ख) अर्जुनः धनुर्विद्यायां निपुणः आसीत्।

(ग) वृक्षस्य उपरि खगाः तिष्ठन्ति।

(घ) बालकः गृहात् बहिः कीडति।

(ङ) मित्रेण विना जीवनम् आनन्ददायकं न अस्ति।

10. अधोलिखितानां समस्तपदानां समासस्य नामानि लिखत – ½×6=3

(क) अनुरथम्

(ख) महात्मा

(ग) पीताम्बरः

(घ) निर्जनम्

(ङ) प्रतिवर्षम्

(च) जितेन्द्रियः

11. कोष्ठकेषु प्रदत्तधातूनाम् उचितरुपेण वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णं वाक्यं लिखत – 1×5=5

(क) वयं विद्यालयं गत्वा गुरुन् ....। (नम्, लट्लकारे)

(ख) त्वं दुर्वचनानि ....। (त्यज्, लोट्लकारे)

(ग) तत्र स्थित्वा वयं जलं ....। (पा, लृट्लकारे)

(घ) राधिका ह्यः पुरस्कारम् ....। (लभ्, लङ्लकारे)

(ङ) यूयं जीवने कदापि पापं न ....। (कृ, विधिलिङ्लकारे)

12. अधोलिखितवाक्येषु प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा पूर्णं वाक्यं लिखत – 1×5=5

(क) भाषणं श्रुत्वा सर्वे जनाः गृहम् अगच्छन्।

(ख) मम जनकः गङ्गायां स्नातुं हरिद्वारम् अगच्छत्।

(ग) रामेण पुस्तकं पठ्+क्त।

(घ) भक्तः पूजां कृतवान्।

(ङ) किं त्वया रङ्गशाला दृश्+क्त?

https://www.evidyarthi.in

खण्डः – 'घ' (पठित-अवबोधनम्) (40)

13. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – 5

महात्मा विठोवा एकस्मात् नगरात् बहिः कुटीरं निर्माय वसति स्म। अनेके भक्ताः तस्य दर्शनाय आगत्य तं स्वगृहम् आगन्तुम् आमन्त्रयन्ति स्म। एकदा एकः दर्शनार्थी नागरिकः रात्रिभोजाय तं महात्मानं प्रार्थयत्। महात्मा विठोवा तस्य निवेदनं स्वीकृतवान्। सः यदा भोजनाय तस्य जनस्य गृहम् अगच्छत्। सः कपाटम् आवृत्य कुत्रचित् गतः आसीत्। महात्मा विठोवा भोजनं विना एव कुटीरं प्रत्यागच्छत्। रात्रौ च बुभुक्षितः एव अतिष्ठत्।

(I) एकपदेन उत्तरत – ½×2=1

(क) महात्मा विठोवा किं स्वीकृतवान्?

(ख) महात्मा विठोवा किं विना एव कुटीरं प्रत्यागच्छत्?

(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत – 1×2=2

(क) भक्ताः तत्र आगत्य किं कुर्वन्ति स्म?

(ख) यदा महात्मा भोजनाय तस्य जनस्य गृहम् अगच्छत् तदा नागरिकः किम् अकरोत्?

(III) निर्देशानुसारम् उत्तरत – 2

(क) 'दर्शनार्थी नागरिकः' अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?

(ख) 'वसति स्म' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं गद्यांशे किं प्रयुक्तम्?

14. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – 5

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत्।।

(I) एकपदेन उत्तरत – ½×2=1

(क) नरकस्य कति द्वाराणि कथ्यन्ते?

(ख) किं लोभः नरकस्य द्वारं भवति?

(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत – 1×2=2

(क) नरकस्य द्वाराणि कानि भवन्ति?

https://www.evidyarthi.in

(ख) नरकस्य द्वारं मानवस्य किं करोति?

(III) निर्देशानुसारम् उत्तरत – 1×2=2

(क) 'कामः क्रोधस्तथा' अस्मिन् वाक्ये अव्ययपदं किम्?

(ख) 'इदं द्वारं' अनयोः पदयोः विशेष्यपदं किम्?

15. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – 5

आचार्यः – (प्रसन्नोऽस्मि)। अधुना शृणवन्तु – प्रियच्छात्राः। अस्माकं सम्मान्य-पूर्व-राष्ट्रपति-महोदयस्य सम्पूर्णं 'नाम डॉ0 अवुल पाकिर जैनुलबद्दीन अब्दुल कलाम' इति आसीत्। अस्य महोदयस्य जन्म एक-त्रिंशत्-अधिक-एकोन-विंशतिशततमे वर्षे (1931) अक्तूबर-मासस्य पञ्चदशे दिवसे तमिलनाडु-राज्यस्य 'रामेश्वरम्' क्षेत्रे एकस्मिन् सामान्ये परिवारे अभवत्। अस्य महोदयस्य पितुः नाम जैनुलबद्दीनः मारकय्यरः आसीत् मातुः च नाम 'आशियम्मा' आसीत्।

एका छात्रा – मान्यवर! एतेषां महोदयानां शिक्षा कुत्र अभवत्?

आचार्यः – प्रियाः छात्राः। अस्य महोदयस्य आरंभिकी शिक्षा, 'रामेश्वरम्' क्षेत्रे एव 'श्वार्ट्ज़ हाई स्कूल' नामाके विद्यालये अभवत्।

(I) एकपदेन उत्तरत – ½×2=1

(क) डॉ. अब्दुल-कलाम-महोदयस्य मातुः नाम किम् आसीत्?

(ख) कलाम-महोदयस्य शिक्षा कस्मिन् क्षेत्रे अभवत्?

(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत – 1×2=2

(क) डॉ. कलाम-महोदयस्य सम्पूर्णं नाम किम् आसीत्?

(ख) कलाम महोदयस्य जन्म कदा अभवत्?

(III) निर्देशानुसारम् उत्तरत – 1×2=2

(क) 'दिने' इति पदस्य किम् पर्यायपदं अत्र प्रयुक्तम्?

(ख) 'मातुः' इति पदस्य विलोमपदं नाट्यांशे प्रयुक्तम्?

https://www.evidyarthi.in

16. मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णं भावार्थं लिखत - ½×10=5

(क) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।

भावार्थः - आलस्यं (1) .... महान् रिपुः अस्ति। यः अस्माकं (2) .... एव स्थितः अस्ति। वस्तुतः (3) .... एव अस्माकं (4) .... भवति यतः एषः अस्माकं पतनं करोति। अतः कदापि आलस्यं मा कुरूत समयेन च (5) .... कुरूत।

मञ्जूषा - | कार्यम्, शरीरे, मनुष्याणां, आलस्यम्, शत्रुः |

(आ) जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः।

भावार्थः - यथा एकेन एकेन बिन्दुनिपातेन एव (1) .... जलेन (2) .... भवति। एवमेव ये (3) .... सततं (4) .... कुर्वन्ति, ते शनैः शनैः कार्यकरणेन (5) .... प्राप्नुवन्ति।

मञ्जूषा - | जनाः, प्रयासं, सफलतां, घटः, पूरितः |

17. अधोलिखितौ श्लोकौ पठित्वा उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णम् अन्वयं लिखत - ½×10=5

(अ) पापान्निवारयति योजयते हिताय

गुह्यं निगूहति गुणान्प्रकटीकरोति।

आपद्गतं च न जहाति ददाति काले

सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः।।

अन्वयः - (सन्मित्रं) (1) .... निवारयति, (2) .... योजयते, गुह्यं निगूहति (3) .... प्रकटीकरोति काले (सहयोगं) ददाति, (4) .... च न जहाति। सन्तः इदं (5) .... प्रवदन्ति।

(आ) क्षुधासमं नास्ति शरीरपीडनम् चिन्तासमं नास्ति शरीरशोषणम्।

विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणं क्षमासमं नास्ति शरीररक्षणम्।।

अन्वयः - क्षुधासमं (1) .... न अस्ति (2) .... शरीरशोषणम् न (3) .... विद्यासमं (4) .... न अस्ति क्षमासमं (5) .... न अस्ति।

https://www.evidyarthi.in

18. अधोलिखितानि वाक्यानि कथाक्रमानुसारं संयोज्य पूर्णानि वाक्यानि लिखत। केवलं क्रमसङ्ख्या न लेखनीया – 1×4=4

(क) श्रृगालः मूषकवृन्दं दृष्ट्वा तान् खादितुं चिन्तयति।

(ख) श्रृगालः प्रतिदिनम् अवसरं लब्ध्वा एकं मूषकं खादति।

(ग) एकः श्रृगालः भोजनं प्राप्तुम् इतस्ततः भ्रमति स्म।

(घ) श्रृगालं हृष्टं पुष्टं दृष्ट्वा मूषकाः मूषकराजं वदन्ति।

19. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कृत्वा पूर्णं वाक्यं लिखत केवलं प्रश्नवाचकं पदं न लेखनीयम्? 1×5=5

(क) सर्वे सुखिनः भवन्तु।

(ख) महर्षिः दयानन्दः गङ्गायाः तटे अतिष्ठत्।

(ग) गुरोः आज्ञया शिष्यः यात्रिणः समीपम् अगच्छत्।

(घ) सत्यात् न प्रमदितव्यम्।

(ङ) वैरेण वैराणि न शाम्यन्ति।

20. अधोलिखितानां पदानाम् उचितार्थैः सह मेलनं कृत्वा लिखत – 1×6=6

(i) समीक्ष्यते	(क) नादम्
(ii) दुर्वचनानि	(ख) विस्मिताः
(iii) सुचरितानि	(ग) उद्यमेन
(iv) चकिताः	(घ) कटुवचनानि
(v) घोषम्	(ङ) सत्कार्याणि
(vi) परिश्रमेण	(च) गण्यते

https://www.evidyarthi.in